

ЕКСПЕРТИЗА РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглянуто сутність експертизи в освіті у поєднанні з методологією сталого розвитку. З урахуванням особливостей експертизи, сутності концепції сталого розвитку, її складових, показників, основних засад модернізації сучасної освіти та її регіонального компоненту визначено індикатори експертизи системи освіти регіону.

Ключові слова: експертиза, регіональна система освіти, сталий розвиток, економічна, соціальна, екологічна складові сталого розвитку, індикатори, показники.

Аннотация. В статье рассмотрена сущность экспертизы в образовании в сочетании с методологией устойчивого развития. С учетом особенностей экспертизы, сущности концепции устойчивого развития, ее составляющих, показателей, основ модернизации современного образования и его регионального компонента, определены индикаторы экспертизы системы образования региона.

Ключевые слова: экспертиза, региональная система образования, устойчивое развитие, экономическая, социальная, экологическая составляющие устойчивого развития, индикаторы, показатели.

Annotation. In the article the essence of examination in education in combination with methodology of steady development is considered. Taking into account the features of examination, the essence of conception of steady development, its constituents, indexes and indicators, basic principles of modernization of modern education and its regional component, indicators of examination of the system of region education are determined.

Keywords: examination, regional system of education, steady development, economic, social, ecological constituent of steady development, indicators, indexes.

Постановка проблеми. Розбудова національної системи освіти детермінована змінами, що відбуваються у суспільно-політичному й соціально-економічному житті українського суспільства. Основними джерелами цих змін стали світовий та європейський контексти розвитку освіти, зміни у ставленні й вимогах держави і суспільства до її якості, оновлення освітньої парадигми, розвиток психолого-педагогічної науки, теорії управління й суміжних наук, зміни у фінансуванні освіти й засобах регулювання діяльності навчальних закладів. В результаті цих суттєвих перетворень особливого значення набуває регіональний підхід у розвитку

освітнього середовища, що забезпечує умови для осмислення змін, продукування прогресивних ідей, подолання консервативних стереотипів. Регіональна система освіти враховує потенційні можливості й особливості освітнього середовища, реальні потреби споживачів освітніх послуг, освітнього ринку й ринку праці, утверджує інноваційну політику, сприяє задоволенню освітніх потреб соціуму.

Відтак, актуальним стає запровадження експертизи, що передбачає дослідження, оцінку, прогнозування розвитку педагогічних явищ, об'єктів, процесів, узгодження пріоритетів діяльності навчальних закладів в межах державно-громадських вимог та інтересів споживачів освітніх послуг, дає можливість компетентно й системно підходити до розв'язання складних багатофакторних проблем, однією з яких є розвиток регіональної системи освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність експертизи в освіті зумовила численні дослідження, публікації. Філософське й методологічне обґрунтування експертизи зроблено у наукових працях М. Алексєєва, О. Анісімова, С. Баронене, Г. Прозументової, А. Тубельського, Ю. Швалба, Г. Штомпеля та ін. Окремі компоненти й складові експертизи були предметом досліджень Д. Іванова, В. Панова, В. Черепанова. Питання науково-методичного забезпечення експертної діяльності розглянуті в публікаціях І. Драннікової, Є. Стачевої, Є. Усової, В. Явіна. Експертиза освітніх інновацій, освітніх систем стали об'єктом уваги у дослідженнях Л. Буркової, Л. Даниленко. Наукові роботи Г. Азгальдова, В. Черепанова присвячені експертизі результатів діяльності. Специфіку експертного методу розкривають Л. Євланов, В. Кутузов, С. Тарасов, В. Черепанов. Експертизу на засадах діагностики вивчають А. Підласий, В. Шамардін. А. Асмолов, С. Братченко, А. Кац звертають увагу на забезпечення гуманістичного характеру процесу експертизи. О. Анісімов, Д. Галкін, Є. Матвієвська, А. Субетто розглядають експертизу як механізм управління розвитком освіти.

Технологію експертизи інноваційних проектів обґрунтовують Л. Буркова, Л. Даниленко, О. Новикова, Т. Новикова, В. Паламарчук, Л. Подимова, В. Сластьонін, О. Шушпанова та ін. У публікаціях А. Асмолова, Л. Логінової наголошено на необхідності спеціальної роботи з психологічної підготовки до експертизи практичних робітників.

Вагомими для нашого дослідження є також праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам регіональної системи освіти, зокрема наукові доробки М. Артюхова, Л. Ващенко, М. Дарманського, Г. Єльнікової, Б. Жебровського, Л. Калініної, В. Кваші, Г. Тимошко, В. Проданова та ін.

Не зважаючи на численні публікації залишається недостатньо розробленою проблема здійснення експертизи в поєднанні з методологією сталого розвитку, яка передбачає гармонізацію економічного, соціального та екологічного розвитку суспільства.

Формулювання цілей статті. Отже, основною метою статті є розробка індикаторів експертизи регіональної системи освіти на засадах концепції сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна освіта має враховувати основні тенденції світового розвитку, серед яких основними є:

- виникнення й зростання глобальних проблем, які можуть бути вирішені за умов співпраці у рамках міжнародного товариства, що вимагає формування планетарного мислення у молодого покоління;
- перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, значного розширення міжкультурної взаємодії, у зв'язку з чим особливого значення набувають толерантність і комунікативність;
- прискорення темпів розвитку суспільства, і, як наслідок, необхідність підготовки людей до життя у швидко змінюваних умовах;

- демократизація суспільства, розширення можливостей політичного й соціального вибору, що зумовлює необхідність підвищення рівня готовності громадян до такого вибору.

Розглядаючи освіту як складну динамічну систему, що спроектована й організована для задоволення суспільних запитів на формування у молодого покоління універсальних культуро-відповідних компетенцій, актуальним стає визначення відповідності отриманих результатів запланованим. У ситуації постійних змін в економіці, політиці та інших сферах суспільного життя стає актуальним питання не тільки коригування, але й принципової зміни цільових орієнтирів кінцевих освітніх результатів різних ступенів освіти. Саме це спричинило зростання значення експертизи в освіті як в одному із головних інструментів реалізації змін.

Експертизу можна розглядати у двох контекстах: у контексті дельфійського методу експертних оцінок й різновидів, які ґрунтуються на опитуванні спеціально відібраних експертів, їх математико-статистична обробка й наступне коригування експертами своїх оцінок для отримання узгодженої узагальненої оцінки. Другий контекст розгляду - сама діяльність людини, яка займає позицію експерта, її мета, цінності, розумові процедури, що дозволяють їй зробити експертний висновок, у тому числі пов'язаний з різними аспектами освітньої діяльності.

Область застосування методу експертних оцінок дуже широка. Типові завдання, що вирішуються за допомогою методу експертних оцінок:

- складання переліку можливих подій у різних галузях за певний проміжок часу;
- визначення найбільш імовірних інтервалів часу, протягом яких відбувається певна сукупність подій;
- визначення цілей і завдань управління з подальшим їх упорядкуванням за ступенем важливості;

- визначення альтернативних варіантів вирішення задачі з оцінкою кращих;
- альтернативний розподіл ресурсів для вирішення завдань з оцінкою їх важливості;
- альтернативні варіанти прийняття рішень в певній ситуації з оцінкою кращих [4].

Різноманітність визначення поняття експертизи, неоднозначність трактування її сутності різними авторами, свідчить про різне розуміння її місця, функцій, змісту, видів. У низці робіт експертиза розглядається як вид аналітичної діяльності у просторі розумової роботи. Значна частина фахівців у галузі теорії експертизи розглядає її значною мірою як оцінку, ніж як дослідницьку діяльність [5]. Інша група науковців наполягає на тому, що експертиза – це різновид перетворювально-практичної діяльності, спрямованої на зміни тієї чи іншої галузі суспільної практики, що знаходить своє вираження, наприклад, у проектуванні розвитку певних об'єктів [2]. Проте різноманітні підходи розуміння експертизи об'єднують її розгляд як певний сервіс щодо процесу прийняття рішень у різних галузях суспільної практики.

У дослідженнях окремих аспектів експертизи звертається увага на низку її функцій:

- експертиза потрібна для оцінки можливих інвестицій, отримання даних про їх ефективність, кількісної оцінки якості й отримання колективної думки про педагогічний об'єкт, явище чи процес;
- підтримка педагогічної ініціативи, діяльності, проекту;
- вирішення й спільної організації різних освітніх практик;
- виокремлення оригінальності інновацій управління розвитком освіти;
- підтримка експериментального проекту, його спільного аналізу експертом, автором, інвестором.

Багатогранність уявлень про функції експертизи пов'язана як з її поліпредметністю й поліфункціональністю, так і з розгортанням конкретних практичних робіт експертного характеру.

У галузі освіти набула поширення теза про те, що необхідність в експертизі виникає у тих випадках, коли загальноприйняті алгоритми пізнання або оцінки не працюють або ж відсутні. Вважається, що саме в цих випадках звертаються до найбільш компетентних, досвідчених, визнаних фахівців, оскільки їх знання й досвід дозволяють отримати наближену до істини відповідь на питання, що вимагають прийняття виважених управлінських рішень [1].

Експертиза – це особливий спосіб вивчення дійсності, що дозволяє побачити й зрозуміти те, чого не можна просто виміряти або обчислити; він здійснюється компетентними й незалежними спеціалістами (експертами), саме відповідальному рішенню експертів надається вирішальне значення [3, 14].

В процесі експертизи перш за все необхідно визначити наявність самого процесу змін (чи відбувається зміна змісту освіти, здійснюється пошук нових способів організації навчального процесу та взаємодія з учнями тощо). У цьому випадку роль експертизи полягає у супроводі процесу реалізації задуманого.

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що експертиза може здійснюватися на засадах сталого розвитку.

Сталий розвиток (англ. *Sustainable development*) – це процес змін, за яким експлуатація природних ресурсів, інвестування, орієнтація науково-технічного розвитку, розвиток особистості й інституційні зміни, узгоджені один з одним, і закріплюють теперішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб і прагнень.

Концепція сталого розвитку з'явилася внаслідок поєднання трьох основних точок зору: економічної, соціальної й екологічної.

Економічний сталий розвиток забезпечує підтримку, збереження, раціональне використання створеного людством матеріального, людського (зокрема, інформаційного й культурного) та природного капіталу.

Соціальна складова орієнтована на людину й спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, у тому числі, на скорочення чисельності руйнівних конфліктів між людьми. Важливим аспектом цієї складової є збереження культурного капіталу і його різноманітності в глобальних масштабах, а також більш повне використання практики сталого розвитку в усіх галузях суспільної практики. Для досягнення сталого розвитку сучасному суспільству необхідно створити більш ефективну систему прийняття рішень, що враховує історичний досвід і заохочує плюралізм і толерантність.

З екологічної точки зору, сталий розвиток повинен забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери. Основна увага приділяється збереженню здатності до самовідновлення й динамічної адаптації природних систем і систем, створених людиною, до змін, а не збереження їх у «ідеальному» статичному розвитку. Деградація природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища й втрата біологічного розмаїття зменшують здатність екологічних систем до самовідновлення.

Важливим питанням в реалізації концепції сталого розвитку є виокремлення практично вимірюваних показників та індикаторів. Існує безліч підходів до їх визначення. Вони є основою для моделювання сучасних процесів еволюції цивілізації. Для оцінки розвитку світового співтовариства й окремих країн використовуються показники, розроблені Комісією зі сталого розвитку ООН, що об'єднані в такі класи: соціальні, енвайроментальні, економічні, інституційні.

Спираючись на показники й індикатори сталого розвитку, особливості освіти на сучасному етапі її модернізації, характерні ознаки регіональної системи освіти й сутність експертизи нами розроблені індикатори експертизи регіональної системи освіти.

Індикатори експертизи регіональної системи освіти

Група показників	Показник	Індикатор
Соціум		
Населення регіону	Чисельність	Показники зростання чисельності населення
		Чисельність дітей шкільного віку
	Освіта	Грамотність дорослого населення
		Частка населення з повною вищою освітою
	Здоров'я	Рівень медичного обслуговування
		Система оздоровчої роботи
	Споживання освітніх послуг	Підвищення якості освіти за рахунок зростання впливу з боку споживачів на рівень знань, умінь, навичок
		Формування попиту на освітні послуги понад стандарти
Взаєморозуміння, взаємоповага, взаємодія між виробниками й споживачами освітніх послуг		
Освітнє середовище регіону		
Освітні заклади	ДНЗ	Створення розгалуженої мережі ДНЗ
		Надання всім дітям регіону безкоштовної підготовки до школи
		Забезпечення фізичного й психічного здоров'я дітей, їх повноцінний розвиток, готовність до школи, набуття життєвого досвіду
		Система підтримки молодих сімей
	ЗНЗ	Оптимізація мережі навчальних закладів у регіоні
		Реалізація сучасної державної політики у сфері загальної середньої

		освіти регіону
		Спрямованість діяльності педагогічних колективів на задоволення суспільних потреб регіону й всебічний розвиток особистості
		Ставлення батьків, учителів, учнів, мешканців району до шкіл
	Позашкільні заклади	Розвиток мережі додаткових освітніх послуг
		Максимальне задоволення індивідуальних освітніх потреб
	ВНЗ	Максимальне використання інтелектуального потенціалу наукових центрів, ВНЗ для розвитку освіти регіону
		Організація плідної співпраці з ЗНЗ, ПНЗ, ДНЗ
Педкадри	Кадрова політика	Комплектування педагогічними кадрами, їх якісний склад
		Зміцнення якісного складу педагогічних кадрів
	Система цілеспрямованого фахового зростання	Навчання на курсах підвищення кваліфікації відповідно до професійного рівня
		Кваліфікаційно-рівнева підготовка в межах набуття другої вищої освіти
		Диференційоване навчання керівників за рівнем професійної компетенції й досвіду роботи
Потенційні можливості регіону	Інноваційний характер освіти	Система підтримки інноваційної ініціативи педагогів
		Розробка й запровадження в освітню практику інновацій, що ґрунтуються на знанні потреб як тих, хто навчається, так і тих, хто займається самоосвітою
		Нормативно-правове забезпечення розвитку інноваційної діяльності
		Своєчасність і точність реакції організації на нові запити споживачів і запити освітнього ринку й ринку праці регіону в

		процесі розвитку організацій
	Залучення громади до розвитку освіти	Співробітництво з театрами, музеями, підприємствами, організаціями
		Зв'язок навчальних закладів з громадськими організаціями
		Зв'язки закладів освіти з сім'ями
Ресурсне забезпечення		
Людські ресурси	Педагогічні кадри	Відсоток учителів першої, вищої категорії, вчителів-методистів, старших учителів
	Управлінські кадри	Укомплектованість навчальних закладів, управління освіти керівними кадрами з відповідною підготовкою й кваліфікацією
Фінансові ресурси	Бюджетні кошти	Своєчасне надходження в повному обсязі, юридичне забезпечення фінансової діяльності
		Підвищення рентабельності навчальних закладів за рахунок реалізації освітніх послуг на певних ринках у запланованих обсягах, обумовлені терміни, в межах виділеного фінансування
	Позабюджетні кошти	Залучення позабюджетних коштів до навчальних закладів за рахунок зростання потреби у розширенні ринку освітніх послуг Правове врегулювання залучення позабюджетних коштів
Навчально методичні	Навчальне забезпечення	Забезпечення учнів підручниками, посібниками, довідковою літературою
		Достатній та постійно поновлюваний фонд сучасної літератури в бібліотеках
	Програмно методичне забезпечення	Розмаїття спецкурсів, факультативів, курсів за вибором, забезпечених програмами Розвиток ринку навчально-методичної літератури й комп'ютерних програм
Матеріально	Навчально-	Оснащення шкіл навчальними

технічні	матеріальна база навчальних закладів	кабінетами
		Відсоток обладнання, що використовується у навчальному процесі
		Збереження майна закладів освіти
		Охорона й використання землі, наданої надана навчальним закладам
	Комп'ютеризація навчально-виховного процесу	Кількість учнів на один комп'ютер
		Можливість доступу до мережі Інтернет
Розвиток дистанційної освіти		
Інституційні показники		
Якість освіти	Рівень навчальних досягнень учнів	Показники ДПА
		Результати ЗНО
		Кількість свідоцтв, атестатів з відзнакою
	Вступ до ВНЗ	Відсоток учнів, які вступили до ВНЗ за бажаним профілем
	Участь у предметних олімпіадах	Відсоток перемог учнів в олімпіадах з профільних предметів до загальної кількості перемог
Охоплення учнів позакласною та позашкільною роботою	Відсоток учнів, які займаються в предметних гуртках, факультативах, позашкільних навчальних закладах	
Розвиток освіти в регіоні	Реалізація регіональних програм	Оптимальне впровадження освітніх концепцій, що обумовлені знаннями освітньої ситуації в регіоні, реальними фінансовими можливостями
		Підвищення рівня поінформованості громадськості щодо результативності діяльності закладів освіти
		Розширення доступу до високоякісної освіти
		Забезпечення вигідності освіти для вкладання коштів
	Формування політики розвитку освіти на регіональному рівні	Здійснення моніторингу, експертизи освітніх послуг з позицій інтересів споживачів й сучасних тенденцій розвитку освіти

		Запровадження системи постійного відстеження запитів і потреб населення на освітні послуги для забезпечення оптимального функціонування й розвитку навчальних закладів
		Залучення всіх зацікавлених осіб і організацій до створення відповідних соціокультурних умов й розвитку освітнього середовища

Висновки. Запровадження індикаторів експертизи регіональної освіти забезпечує виявлення стану її розвитку, визначення ефективності управлінської діяльності керівників усіх рівнів, сприяє розвитку конкурентно спроможного освітнього середовища, що впливає на підвищення якості освітніх послуг. Результати експертизи регіональної системи освіти за умови оприлюднення її результатів сприятимуть утвердженню державно-громадського управління освітою.

Перспективи подальшого дослідження полягають у доопрацюванні й розробці нових, більш досконалих індикаторів експертизи освіти в регіоні, механізмів їх застосування у практичній діяльності, впровадження яких сприятиме забезпеченню стабільного функціонування й сталого розвитку системи освіти в регіоні.

Література

1. Алексеев Н.Г. Принципы и критерии экспертизы программ развития образования / Н.Г. Алексеев // Вопросы методологии. - 1994. - № 1-2. - С. 59-68.
2. Баронене С.Г. Возможность экспертизы: появление авторских ассоциаций участников // Экспертиза инновационных процессов в образовании: Подходы к проблеме экспертизы в образовании / Под ред. Г.Н.Прозументовой, С.Г.Баронене. - Кн.1. - Томск, 1999. - С. 20 – 32.
3. Братченко С.Л. Введение в гуманитарную экспертизу образования (психологические аспекты) / С.Л. Братченко. – М. : «Смысл», 1999. – 96 с.
4. Евланов Л.Г., Кутузов В.А. Экспертные оценки в управлении. – М. : Экономика, 1978. – 131с.
5. Иванов Д.А. Экспертиза в образовании : учеб. пособие для студ. высших учеб. Заведений / Д.А. Иванов. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 336 с.
6. Немець Л.М. Стійкий розвиток: соціально-географічні аспекти (на прикладі України) : Монографія / Л.М. Немець. – Х. : Факт, 2003. – 383 с.